

Rena Zülfiqarova, Sona Səfərova ²⁷

İNGİLİS ƏDƏBİYYATINDA MODERNİZM DÖVRÜNÜN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

“İngilis və ya anqlosaks ədəbiyyatı — 1066-cı ildə Normand istilasının başa çatması və İngiltərədə sakslar, həmçinin yutlar və anqlar kimi digər german tayfalarının məskunlaşmasından sonrakı dövr ərzində anqlosaks İngiltərəsində qədim ingilis dilində yazılmış ədəbiyyat əsərləri nəzərdə tutulur. Bu əsərlərə epik poeziya, aqioqrafiya, İncilin tərcüməsi, dövlət sənədləri, xronoloji sənədlər, tapmacalar və digər janrlar daxildir. Orta əsrləri əhatə edən ədəbi nümunələr dini ədəbiyyatın tərcüməsi ilə daha sıx bağlı idi. Bu dövrdə "Müqəddəs Odrinin həyatı", İdmerin "Müqəddəs Anselmin müasir bioqrafiyası" və "Cənubi ingilis əfsanəsi" kimi aqioqrafiyalar yazılır və tərcümə edilirdi. 12-ci əsrin sonlarında Layamon ilk ingilis dilli əsər yazmaq məqsədilə "Veysib" əsərinin təsiri ilə, "Kral Artur və Dəyirmi masa cəngavərləri" əfsanəsindən bəhs edən "Brut" əsərini ərsəyə gətirdi. Bu isə həmçinin Anqlosaks xronikasının yazıldığı vaxtdan bəri ingilis dilində olan ilk yazılı tarixi əsər idi". [1, 45-46] Bu isə çətin olmasına baxmayaraq, müasir oxucular və dinləyicilər üçün anlaşılıq görünən ingilis dilinin erkən formasıdır. Orta əsrlərdə İncilin ingilis dilinə tərcüməsi, xüsusilə də Viklifin başçılığı altında edilən tərcümə ingilis dilini ədəbi dilə çevirməyə kömək etmişdir. Müasir İngilis ədəbiyyatı müəyyən mərhələləri adlayaraq bu günkü günümüzdə gəlib çatmışdır. Bu baxımdan XIX əsrdə ingilis ədəbiyyatında yaranmış romantizm dövrü Romantizm cərəyanının misilsiz ədəbləri Lord Bayron, Persi Bişş Şelley və Con Kits hesab edilir. Bayron özünün cəlbədiçi və tarixi tərtibatı ilə fərqlənən, zülmkarlığı və dramı önə çıxaran əsərlərlə bütün Avropada şöhrət qazanmışdı. Höte onu "bizim əsrin qeyd-şərtsiz ən böyük dahisi" adlandırdı. 1819–1824-cü illər arasında Bayron tənqidçilər tərəfindən qınanan yarımçıq qalmış epik satirasını — "Don Juan" əsərini nəşr etdirmişdir. 1811-ci ildə Bayron İngiltərəyə qayıtmış və 1812-ci ilin əvvəlində, Şərqdə yazdığı Child-Harold'un Həcc şeirinin ilk iki mahnısı etdirmişdir.; Üçüncü kanton 1817-ci ildə, dördüncüsü 1818-ci ildə İsveçrə və İtaliyaya səyahət etdikdən sonra nəşr olunmuşdur. Childe Harold xarakteri, cəmiyyət və əxlaqla barışmaz bir qarşıdurmada olan yeni bir qəhrəmanın tipik xüsusiyyətlərini təəcəssüm etdirir. İngilis romantizminin ən görkəmli nümayəndəsi Persi Şelli Bişi klassiklər sırasında hüzn, kədər, hüsrən motivləri ilə xatırlanan şairlərdən hesab olunur. Müasir romanın dram və epik variantlar; dərin ictimai münəqişə əsasında, sosial-siyasiliyin dinamizmi və miqyası, XX əsrdə baş verən dəyişikliklər təəcəssüm olunur. Əsərin adekvatlığı müasir dövrün xarakterik xüsusiyyətləri, müasir dünyada insanın və cəmiyyətin inkişafında tendensiyalar dövrünün xüsusiyyətlərini özündə əks etdirir. Roman epik, drammatik və lirik başlanğıcların birləşməsidir. Roman epik növün həcm etibarilə ən böyük janrdır. Romanda təsvir edilən hadisələr və surətlər povestlə müqayisədə xeyli çoxdur. Hekayə və povestdə yazıçı, adətən, qəhrəmanın həyatının müəyyən bir mərhələsini təsvir etdiyi halda, romanda yazıçı qəhrəmanı dinamik inkişafda göstərmək, bəzən onun bütün ömür yoluna nəzər salmaq imkanı qazanır. Silsilə təşkil edən iki hissəli roman diologiya, silsilə təşkil edən üç hissəli roman trilogiya adlanır. Antiroman – formal məzmun xüsusiyyətlərinə görə roman janrının qəbul olunmuş quruluşuna uyğun gəlməyən irihəcmli nəsr əsərlərinin şərti adıdır. Modernizm XX yüzillikdə texnogen sivilizasiyasının təsiri ilə inkişaf edən yeni düşüncəni, xüsusiyyətləri özündə əks etdirən geniş anlamlı anlayışdır. Avropa fəlsəfəsində modernizm dəyişilmə ilə yenilənməyə yönəlmiş bir axındır. İdeoloji baxımdan modernizm, dinə ya milli adətlərə bağlanaraq yeniliyi qəbul etməkdən imtina edən topluslara qarşı çıxış edir. Buna görə də modernizmdə fərdçilik (individualizm) adətlərə üstün gəlir.

Modernist insan hər zaman yeniliyə yönəlir, onu mənimsəyir. Modernizm fəlsəfəsinin inkişafında A. Şopenhauer, R. Vaqner, F. Nitsşe O. Vayld kimi düşüncülər böyük rol oynamışdılar. Onlar Avropa rəşionalizminə, hər şeyi qəliblərə salınmasına, anlaşılmasına qarşı çıxış etmişdirlər. “Beləliklə modernizm Avropa maarifçiliyinə qarşı çıxış etmişdir. O. Vayld da modernizm ideyaları ədəbiyyata gətirmiş, onları yaşamışdır. Onun fikrincə incəsənət incəsənət üçün olmalıdır, heç bir ideologiyaya qulluq etməməlidir. O irrasional olmalı, təkə düşüncə ilə qavranılmamalıdır. Şopenhauer qərblə şərq mədəniyyətlərinin sintezini yaratmaq istəmişdir. Onun fikrincə qərb düşüncəsi rəşional, şərq düşüncəsi ilə irrəşionaldır. Hər şey təkə rəşionalılıqla qavranılmaz, düşüncənin qavramadıqları reallıqlar da vardır. Şopenhauerə görə dünyanı idarə edən güc iradədir. Modernizm fəlsəfəsinin təməllərini qoyan düşüncülərdən biri də Nitsşedir. Dünya Apollon və Dionisin çarpışması ilə inkişaf edərək irəliləyir. Apollon düzən və ahəngi, Dionis isə qaranlıq, qarışıqlıq simvolizə edən yunan tanrıları olmuşdurlar. Bu substansiyalar bir deyildilər. İlkin olan Dionisdir, ondan Apolon yaranmışdır. Dionislə bağlı iradə hakimiyyətə olan istəkdir. Yalnız güclülərin yaşamağa haqqı vardır, gücsüzlər olmayanlar məhv olmalıdır. Düzən və düşüncə isə ikinci dərəcəlidirlər, hakimiyyətə çatmaq üçün bir vasitədirlər. İnsan meymundan başladığı kimi, sonra inkişaf edib "Ulu insana" çevrilməlidir” [2, 78]. Bu kimi insan başqalarından güclü iradəsi ilə seçilir. O, əski dəyərləri devirib, yenilərinə qoyur. Əski dəyərlər isə yalnız bunun qarşısını almaq üçün qurulmuşdurlar. Tanrı artıq ölmüşdür. Onun yerinə Dəcəal gəlib, yeni yaşam gətirməlidir. Əxlaqı dayaqlar da kölələr üçün olmuşdur. Ulu insan yeni əxlaqı prinsiplər gətirməlidir. Bu əxlaq, toplus, din kimi kənar ideologiyalardan deyil, insanın öz ruhdan ortalığa çıxmalıdır.

Ceyms Coys Modernist avanqard cərəyanın tərəfdarlarından olan Coys 20-ci əsrin ən nüfuzlu və mühüm yazıçılardan biri hesab edilir. O, əsas Homerin Odiseya epik poemasındakı epizodların bir çox ədəbi üslub, xüsusən də, şüur axınının vəhdətiylə xarakterizə olunan Uliiss romanı ilə məşhurdur. Müəllifin digər məşhur əsərlərinə Dublinlilər adlı hekayələr toplusu, Sənətkarın gəncliyindəki portreti və Finneqanın yası romanları daxildir.

²⁷ Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut. renazulfiqarova@gmail.com

Onun digər əsərlərinə üç şeir kitabı, bir pyes, nəşr olunmuş məktubları və jurnalistik yazıları aiddir. Coysun dinə olan münasibəti mübahisəli idi. Özünün, qardaşı Stanislo Coysun və həyat yoldaşının yazdıqlarına əsasən, yazıçı həyatının əvvəlki dövrlərində katolisizmdən qopmuşdu: *Dubliners* is a collection of fifteen short stories by James Joyce, first published in 1914. It presents a naturalistic depiction of Irish middle class life in and around Dublin in the early years of the 20th century. The stories were written when Irish nationalism was at its peak, and a search for a national identity and purpose was raging; at a crossroads of history and culture, Ireland was jolted by various converging ideas and influences. Joyce felt Irish nationalism, like Catholicism and British rule of Ireland, was responsible for a collective paralysis. He conceived of *Dubliners* as a "nicely polished looking-glass" held up to the Irish and a "first step towards [their] spiritual liberation". Joyce's concept of epiphany^[2] is exemplified in the moment a character experiences self-understanding or illumination. The first three stories in the collection are narrated by child protagonists, while the subsequent stories are written in the third person and deal with the lives and concerns of progressively older people, in line with Joyce's division of the collection into "childhood, adolescence, maturity, and public life". Many of the characters in *Dubliners* later appeared in minor roles in Joyce's novel *Ulysses*. Joyce's modernist style entailed using dashes for dialogue rather than quotation marks. He asked that they be used in the printed text, but was refused. *Dubliners* was the only work by Joyce to use quotation marks, but dashes are now substituted in all critical and most popular editions. The impersonal narration doesn't mean that Joyce is undetectable in *Dubliners*. There are autobiographical elements and possible versions of Joyce had he not left Dublin. The Dublin he remembers is recreated in the specific geographic details, including road names, buildings, and businesses. Joyce freely admitted that his characters and places were closely based on reality. (Because of these details, at least one potential publisher, Maunsell and Company, rejected the book for fear of libel lawsuits.) Ezra Pound argued that, with the necessary changes, "these stories could be retold of any town", that Joyce "gives us things as they are... for any city", by "getting at the universal element beneath" particulars.

Tomas Sternz Eliot – ingilis şairi, dramaturqu, ədəbiyyat tənqidçisi, poeziyada modernizm cərəyanının nümayəndəsi kimi tanınır. O, Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı olmuşdur. T. Eliot modernizmi dünyanın şəxsi və emosional qavramından imtina prinsipinə həmişə sadıq qalmış, sənətdə individualizmi qəbul etməmiş, formalizmin nəzəri əsaslarını yaratmışdır. Hay Kenner Eliotu ədəbiyyatda və tənqid sahəsində ən istedadlı şair adlandırdı. Kitabda Eliotun "C. Alfred Prufrokun məhəbbət nəğməsi" adlı ilk şeirləri, "Qocalıq", "İstifadəsiz torpaq", "İçiboş adamlar", "Qoca Possumun təcrübi pişikləri", "Dörd rüb" də daxil olmaqla şeirlər və poemalardan ibarət bir neçə məşhur əsərləri, həmçinin onun dram əsəri, xüsusilə də "Kilsədə qətl", "Kokteyl qonaqlığı" pyesləri daxil edilmişdir. Eliot 1948-ci ildə ədəbi fəaliyyətinə görə Nobel mükafatı və "Şərəf" ordeni ilə təltif edilmişdir. T. S. Eliot is widely regarded as one of the most important poets of the last hundred years. Although he didn't write a huge amount of poetry (compared with, say, his contemporary Ezra Pound, whose *The Cantos* is nearly 800 pages), it can still be difficult for readers to pick out those works which most define him.

'Morning at the Window by Eliot

This nine-line poem, probably begun in autumn 1914 shortly after the outbreak of WWI, describes the speaker's impressions of the street outside as he peers from the window. The poem presents a series of miniature observations about modern urban life: the sound of dirty plates being rattled in basement kitchens, the housemaids hanging around outside the properties where they are employed, the brown fog (reminiscent of the dark fog in much nineteenth-century French poetry, and in fiction such as Robert Louis Stevenson's *Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde*). The poem is strongly influenced by the French poets Eliot had been reading, notably Charles Baudelaire and Jules Laforgue [3,67-68]

İstifadə olunan Ədəbiyyat

1. Bradbury, Malcolm, and James McFarlane. *Modernism: A Guide to European Literature, 1890–1930*. London: Penguin, 1991.
2. Goldman, Jane. *Modernism, 1910–1945: Image to Apocalypse*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2004.
3. Levenson, Michael H. *A Genealogy of Modernism: English Literary Doctrine, 1908–1922*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1995.
4. Scott, Bonnie Kime. *Refiguring Modernism*. Vol. 2, *Postmodern Feminist Readings of Woolf, West, and Barnes*. Bloomington: Indiana University Press, 1995.

Açar sözlər: ədəbiyyat tərcümə sənəd əfsanə cəngavər müasir oxucu

Ключевые слова : литература перевод легенда рыцарь современный читатель

Key words: literature translation document legend knight modern reader

Резюме

Модернизм в литературе — явление в литературе конца XIX — начала XX века, характеризующее отходом от классического романа в пользу поиска нового стиля и радикальным пересмотром литературных форм. Модернизм в литературе стал закономерным итогом развития художественного сознания и перехода от классического восприятия автором мира к модернистскому. Вместо создания собственного мира, предложения читателю готовых концепций, литература модернизма становится чистым отражением реальности или её полной противоположностью. Автор перестаёт быть носителем абсолютной истины и начинает демонстрировать её относительность. Как следствие, рушится целостность мира произведения: на смену линейному повествованию приходит обрывочное, раздробленное на небольшие эпизоды и подаваемое посредством нескольких героев, имеющих даже противоположный взгляд на излагаемые события и факты. Модернизм — явление интернациональное, состоящее из разных школ (имажизм, дадаизм, экспрессионизм, конструктивизм, сюрреализм и др.). Это революция в литературе, участники которой объявили о разрыве не только с

традицией реалистического правдоподобия, но и с западной культурно-литературной традицией вообще. Любое предшествующее направление в литературе определяло себя через отношение к классической традиции: можно было прямо провозглашать античность моделью художественного творчества, как классицисты, или предпочитать античности средневековья, как романтики, но все культурные эпохи до модернизма потону сегодня и называются все чаще. «классическими», что развивались в русле классического наследия европейской мысли. Модернизм — первая культурная и литературная эпоха, покончившая с этим наследием и давшая новые ответы на «вечные» вопросы.

SUMMARY

“The literary movement is characterized by a break with traditional ways of writing. It touched both poetry, prose fiction, and drama. Modernist writers chose to experiment with every type of conceivable literary form and mode of expression. Modernism is one larger category that includes smaller yet still very important literary and artistic movements., Frederick Nietzsche should also be considered when one is looking at the origins of modernism.” [4, 89] He wrote about the greater importance of psychological drives and mental considerations over facts or physical things. In the early 1900s, it was writers such as Ezra Pound whose desire to make writing new, gave literary modernism its start in the 20th century. His writings, and those of his contemporaries in the Imagist movement, were characterized by precise images, brevity, and free verse. From 1908 to 1914 there was a remarkably productive period of innovation and experiment as novelists and poets undertook, in anthologies and magazines, to challenge the literary conventions not just of the recent past but of the entire post-Romantic era. For a brief moment, London, which up to that point had been culturally one of the dullest of the European capitals, boasted an avant-garde to rival those of Paris, Vienna, and Berlin, even if its leading personality, Ezra Pound, and many of its most notable figures were American.

Rəyçi f.f.d Əhmədli M.P.